

Mestna občina Celje
Komisija Mladi za Celje

NAJ SE NE POZABI ...

Raziskovalna naloga

Avtorici:

Lana Jošovec, 3. e, in

Ardita Jashari, 4. e

Mentorica:

mag. Helena Mešnjak

Področje: zgodovina

Celje, april 2020

NAJ SE NE POZABI ...

Raziskovalna naloga

Avtorici:

Lana Jošovc, 3. e, in

Ardita Jashari, 4. e

Mentorica:

mag. Helena Mešnjak

Področje: zgodovina

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, april 2020

Vir: <http://www.zkts-ms.si/kultura/banditenkinder-slovenskemu-narodu-ukradeni-otroci>

(pridobljeno: 25. 2. 2020)

ČUVAJTE SVOBODO

„Prenekateri, ki živite pozneje,

Vam tisto trpljenje je neznano in gorje,

Vi mladi, ki rodili ste se v svobodi,

nosite v bodočnosti njeno ime.“

(Zapisano po besedah Janeza Deželaka)

ZAHVALA

Zahvaljujeva se dijakom in profesorjem Ekonomske šole Celje za sodelovanje pri anketiranju in pripravljenost pomagati. Hvala mentorici, mag. Heleni Mešnjak, somentorici, prof. Maji Jerič, in profesorici Branki Vidmar Primožič za jezikovni pregled. Hvala vsem informatorjem za njihov čas za pogovor. Hvala najinima družinama za moralno podporo in nasvete ob nastajanju naloge.

POVZETEK

V nalogi bova predstavili življenjske zgodbe ukradenih otrok. Več desetletij so svoje zgodbe kot "ukradeni otroci" delili v krogu svoje družine, a so se nekateri prej, drugi kasneje le odločili, da jih predstavijo javnosti.

Zbirno taborišče je bila šola, danes 1. osnovna šola Celje. V času vojne je bilo tam zbranih več kot 600 otrok, starih od nekaj dni do osemnajst let, v več okupatorjevih akcijah aretiranih skupaj s starši in kasneje nasilno ločenih ter s transporti odpeljanih v nemška prevzgojna taborišča.

Starše otrok so imeli za talce v Starem piskru ali so jih odpeljali v delovna taborišča Auschwitz, Ravensbrück, Mauthausen in v druga, od koder se niso vrnili, otroci pa so po končani vojni dobili ime ukradeni otroci.

Ključne besede: ukradeni otroci, taborišča, rasno pregledovanje, svoboda

KAZALO VSEBINE

<i>1</i>	<i>UVOD</i>	<i>1</i>
1.1	OPREDELITEV PROBLEMA IN OPIS PROBLEMA.....	3
1.2	RAZISKOVALNI CILJI IN NAMEN NALOGE.....	3
1.3	HIPOTEZE	4
1.4	RAZISKOVALNE METODE.....	4
1.5	OMEJITVE RAZISKAVE	5
1.6	PREGLED OBJAV O UKRADENIH OTROCIH.....	5
<i>2</i>	<i>TEORETIČNI DEL</i>	<i>6</i>
2.1	ORIS ZGODOVINSKEGA OZADJA	6
2.2	UKRADENI OTROCI	9
2.3	LEBENSBOHN	9
2.4	KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA	10
2.5	MLADINSKA TABORIŠČA	11
2.6	PREŽIVETJE IN VRNITEV	14
2.7	ZGODBA IVANA PIREČNIKA	14
2.8	DRUŠTVO TABORIŠČNIKOV – UKRADENIH OTROK SLOVENIJE	15
<i>3</i>	<i>EMPIRIČNI DEL</i>	<i>17</i>
	POGOVORI Z INFORMATORJI	17
3.1	INTERVJUJI	17
3.2	INTERVJU Z JANEZOM DEŽELAKOM	17
3.3	INTERVJU Z DRAGOM HRIBERŠKOM – FRANČIŠKOM HRIBERŠKOM	19
3.4	INTERVJU Z DRAGICO SEDEJ – DRAGICO LAPORNIK	24
3.5	INTERVJU Z ANICO KNEZ – ANICO GRAČNAR	25
3.6	INTERVJU Z MARIJO VERBEK – MARIJO OBU	31
<i>4</i>	<i>ANALIZA ANKETE</i>	<i>34</i>
<i>5</i>	<i>ANALIZA HIPOTEZ</i>	<i>41</i>

6	<i>ZAKLJUČEK</i>	42
7	<i>VIRI IN LITERATURA</i>	44
8	<i>PRILOGA</i>	45
8.1	Anketni vprašalnik:	45

KAZALO SLIK

Slika 1: Tabela otroških taborišč	12
slika 2: Mladinsko taborišče na gradu Saldenbúrg	13
slika 3: Deklice v taborišču Saldenbúrg.....	13
slika 4: Apel in dvigovanje zastave v taborišču Kastl	14
slika 5: Ivan z družino tik pred vojno	19
slika 6: Drago z družino tik pred vojno	21
slika 7: Razglednica Dragove sestre iz Saldenburga	22
slika 8: Drago z družino po vojni.....	22
slika 9: Drago Hriberšek danes	23
slika 10: Razglednica Vrha nad Laškim pred vojno	27
slika 11: Anica s sestro Milico v sadovnjaku za hišo	28
slika 12: Brat Jože	28
slika 13: Sestra Štefka s sinom Jankom	29
slika 14: Anica leta 1943	29
slika 15: Portret Anice Knez.....	30
slika 16: Anica Knez danes.....	30
slika 17: Marija s svojo materjo še pred vojno	32
slika 18: Portret Marije pred vojno	33

1 UVOD

Z raziskovalno nalogo Naj se ne pozabi ... želiva osvetliti dogajanja v času druge svetovne vojne. V desetletjih po drugi vojni je bilo raziskanih in objavljenih veliko knjig o drugi svetovni vojni. Kot dijakinja sva spoznali in spoznavava različna obdobja zgodovine, a najbolj naju pritegnejo otroci. Otroci so v vseh obdobjih zgodovine odigrali pomembno vlogo, a o njih se ne govori. Objavljeni članki praviloma govorijo o lepih rečeh, o dejanskem življenju otrok je malo strokovnih člankov.

Zanima naju življenje otrok med drugo svetovno vojno. Otroci so bili na eni (partizanski) in na drugi (okupatorjevi sodelavci) strani.

Otroci na partizanski strani so drugo svetovno vojno preživljali zelo različno. V večini so živeli s starši, družine partizanskih aktivistov so otroke skrivale pri zanesljivih sodelavcih, nekateri otroci so bili kurirčki in kasneje obveščevalci. Najhuje se je dogajalo otrokom tistih staršev, ki so aktivno sodelovali v partizanski vojski in so jih zajeli in ubili okupatorji. Očete so streljali kot talce, mame in otroke so odpeljali v zbirne centre, kjer so jih ločili. Mame so odpeljali v koncentracijska taborišča, otroke pa so želeli prevzgojiti v dobre nemške državljane v posameznih prevzgojnih centrih in kasneje pri posvojiteljskih družinah.

Otroci na drugi strani so večinoma čas vojne preživeli dokaj mirno, a so po vojni doživljali podobne usode kot otroci med vojno. Prav tako so jih ločili od staršev, ki so jih obsodili na dolge zaporne kazni ali smrt, otroke so poslali v prevzgoje domove (Petriček v Celju).

Usoda otrok na partizanski strani je bila v Jugoslaviji in v Evropi približno enaka. Otroke so starši poskušali zaščititi, zato so jih večkrat zaupali popolnim tujcem, da so poskrbeli zanje, kot je Nicholas Winton uspel rešiti 669 židovskih otrok na Poljskem. (<https://www.renton.si/moz-ki-je-resil-669-otrok-pred-nacisti/>) Podobno akcijo je na Hrvaškem vodila Dana Budisavljević, ki je iz taborišča Jasenovac rešila 12 000 srbskih otrok. (<https://www.dnevnik.si/1042914996>) Ti otroci so največkrat vojno preživeli vojno pri tujih družinah.

In kaj se je dogajalo z našimi, slovenskimi otroki? Zelo nazorno nam je njihovo usodo predstavila Maja Weiss v dokumentarnem filmu Zgodba o otrocih, ki so jih med drugo svetovno vojno ukradli slovenskim staršem. (<https://www.rtv slo.si/kultura/film/zgodba-o-otrocih-ki-so-jih-med-drugo-svetovno-vojno-ukradli-slovenskim-starsem/522035>)

Največ otrok na Slovenskem je bilo ukradenih. Tako je nastala skupina okoli 600 ukradenih otrok, ki je bila izjema v Evropi. Ukradeni otroci so bili v času druge svetovne vojne največje žrtve nemškega okupatorja. Nasilje, ki so ga bili deležni, označujemo za vojni zločin in zločin proti človeštvu. Nemci so s prihodom v Slovenijo načrtno pričeli izvajati germanizacijo. Očete otrok so ustrelili kot talce, otroke nasilno ločili od mater in jih odpeljali v uničevalna taborišča. Otroke so rasno pregledali, jih razvrstili v skupine glede na ustreznost predpisanim normativom nordijsko-germanske rase. Ugodni rasni pregled je pomenil ločitev otrok od staršev in posledično usmrnitev staršev. Nacistična Nemčija si je tako zagotovila veliko število otrok, ki so jih lahko ponemčili in jih dajali v posvojitve nemškim družinam. Nekaj otrok, ki niso prestali rasnega pregleda, so poslali v mladinska taborišča za prevzgojo, kjer so živeli v slabih razmerah, brez primerne hrane, obleke ali šolanja. Morali so delati, večkrat so se Nemci nad njimi tudi fizično in psihično izživljali.

Po koncu vojne se je večina otrok vrnila domov. A ti otroci so v vojni izgubili povečini oba starša, zato so bili prisiljeni hitro odrasti. Starejši otroci so morali poskrbeti za mlajše in začeti čim prej skrbeti zase in za mlajše sorejence. Prikrajšani so bili za starševsko ljubezen, brezskrbno otroštvo, šolanje, topel dom.

Po večletnem naporu za priznanje statusa vojne žrtve ukradenih otrok jim je država te pravice uzakonila šele 17. 10. 1995 v Zakonu o žrtvah vojnega nasilja.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA IN OPIS PROBLEMA

Ukradeni otroci so naš še vedno živeči zgodovinski zaklad, ki se ga mladi ne zavedamo in zgodovine ukradenih otrok v veliki večini sploh ne poznamo. Dolgo časa je bila morda namerno spregledana zgodba otrok, ki so jih med drugo svetovno vojno ukradli slovenskim staršem in jih poslali v nemška taborišča oziroma posvojitev. Njihovo otroštvo je bilo drugačno od našega, odraščali so med drugo svetovno vojno, pri tujih ljudeh, ki so jih želeli prevzgojiti in posvojiti.

Danes imamo srečo, da živimo v miru, v dobi velikih presežkov in priložnosti. Ukradeni otroci med drugo svetovno vojno so se borili za preživetje, bili so v skrbeh za mame, ali se bodo vrnile ali pa bodo dobili pismo z žalostno vsebino: »Mama je umrla«.

1.2 RAZISKOVALNI CILJI IN NAMEN NALOGE

Za raziskovalno nalogo sva se odločili, ker teme ne poznavata, prav tako tudi ne najini sošolci. Zanima naju zgodovina druge svetovne vojne in ukradeni otroci so le delček zgodbe, o kateri je nekaj literature.

Cilji v teoretičnem delu naloge so predstaviti ukradene otroke, delovanje mladinskih taborišč, delovanje organizacije Lebensborn, predstavili bosta tudi zgodbe še živečih ukradenih otrok.

V empiričnem delu bosta s pomočjo informatorjev predstavili zgodbe živečih ukradenih otrok. Z anketo bosta ugotovili, koliko mladi poznajo zgodovino ukradenih otrok. Zanima naju, če dijaki iz Celja vedo več o temi kot tisti izven celjskega okoliša. Preverjali bosta, ali kdo pozna kakšnega ukradenega otroka, kakšno je mnenje dijakov o ukradenih otrocih in koliko podatkov o tem so dobili pri pouku zgodovine.

1.3 HIPOTEZE

Raziskovalna naloga temelji na naslednjih hipotezah, ki so bile ovrednotene s pomočjo analize spletne ankete.

- **Hipoteza 1:** Večina preživelih ukradenih otrok danes živi normalno življenje, a posledice grozovitih dejanj nosijo s seboj.
- **Hipoteza 2:** Večina vprašanih iz Celja pozna zgodovino ukradenih otrok bolje kot anketiranci od drugod.
- **Hipoteza 3:** Večina vprašanih meni, da v OŠ ne posvečajo dovolj pozornosti zgodovini ukradenih otrok.
- **Hipoteza 4:** Več kot dve tretjini vprašanih ne pozna ukradenih otrok niti njihovih zgodb.

1.4 RAZISKOVALNE METODE

Raziskovanja teme sva se lotili na sistematičen način. Najprej sva poiskali ustrezno strokovno literaturo in uporabne spletne vire, nato sva naredili primerjavo stališč in mnenj različnih avtorjev.

Ob prebiranju literature in drugih virov sva si zastavili hipoteze in sprejeli odločitve o raziskovalnih metodah – anketa, intervju in opisna metoda. V empiričnem delu naloge sva uporabili metodo spletnega anketnega vprašalnika in metodo intervjuja s še živečimi ukradenimi otroki. Teoretični del naloge temelji na zbiranju in analiziranju strokovne literature, iskanju e-virov po spletu, razvrščanju podatkov in analiziranju le-teh.

Za boljše razumevanje slovenske zgodovine so spomine in izkušnje kot pričevalci ukradenih otrok z nami delili Janez Deželak, Drago Hriberšek, Dragica Sedej in Anica Gračner.

1.5 OMEJITVE RAZISKAVE

Problem so povzročili neresni odgovori anketirancev in nedokončane ankete. Težave so se pojavile tudi z dogovori za intervju z ukradenimi otroki, ki so stari nad 80 let.

1.6 PREGLED OBJAV O UKRADENIH OTROCIH

O ukradenih otrocih sva prvič slišali v osnovni šoli v Celju, kjer jih je na kratko omenila učiteljica zgodovine, v srednji šoli sva nekaj slišali pri izvenšolskih dejavnostih. Tema je bila zelo zanimiva, zato sva se odločili, da jo raziščeva. Svoje raziskovanje sva začeli z branjem knjige Laško pod kljukastim križem, avtorja Andreja Mavrija, kjer so bili predstavljeni vsi ukradeni otroci laške občine. Našli sva podatke o življenju ukradenih otrok in imena za opravljene intervjuje. O teoriji ukradenih otrok sva izvedeli tudi v knjigi Staneta Terčaka Ukradeni otroci, kjer je zgodovina zelo dobro predstavljena. Podatke sva pridobili še iz knjige Taboriščniki – ukradeni otroci Janeza Štiglica, Jožeta Orožima in Draga Hribarja, ki vsebujejo osnovne podatke o drugi svetovni vojni, o okupaciji, o življenju otrok in njihovih usodah. Nastala je ob 60-letnici nacističnega genocida. Prebrali sva delo Dovolj je bilo solza Stanislava Završnika, v kateri sva se podučili o življenju otrok med vojno in o ločevanju mater in otrok. Za še boljše razumevanje teme sva prebrali poglavje o ukradenih otrocih v knjigi Vigred se povrne (Druga svetovna vojna na Celjskem) Toneta Kregarja. Pogledali sva si razstavo o ukradenih otrocih na I. osnovni šoli Celje.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 ORIS ZGODOVINSKEGA OZADJA

6. aprila 1941 sta Nemčija in Italija napadli Jugoslavijo in Slovenijo. Nemška in italijanska vojska sta že do 14. aprila zasedli večino slovenskega ozemlja. Prekmurje je kasneje zasedla madžarska vojska. 17. aprila 1941 je kapitulirala jugoslovanska vojska. Ozemlje Slovenije so zasedli in si razdelili nemški, italijanski in madžarski zavojevalci. Na zasedenih območjih je vsak uvedel svojo vojaško upravo. Za vse tri okupatorje je bilo značilno raznarodovanje, izkoriščanje človeške sile, gospodarstva, infrastrukture, priključili so ozemlja k matični državi in izvajali nasilje nad prebivalstvom. (Ferenc, 1997: 5–7)

Že 3. maja 1941 je dele Slovenije priključila k sebi Italija, 15. decembra 1941 še Madžarska. Nemčiji je priključitev preprečilo delovanje partizanskih enot, zato sta Spodnja Štajerska in Gorenjska ohranili položaj zasedenega – okupiranega območja. Vsi trije okupatorji so imeli enak cilj: uničiti slovenski narod kot etnično skupino. Nemci so želeli čimprej izpolniti Hitlerjev ukaz iz pomladi 1941: »Naredite mi to deželo nemško, tako nemško, kot je Zgornja Štajerska«. Nacistični načrt uničenja slovenskega naroda je temeljil na treh sestavinah:

1. množičen izgon Slovencev,
2. množična naselitev Nemcev,
3. hitro in popolno ponemčenje tistega prebivalstva, ki bo ostalo doma. (Ferenc, 1997: 13–18)

Po Himmlerjevih smernicah bi do oktobra 1941 izgnali 220.000 do 260.000 Slovencev, to je vsakega tretjega Slovenca, ki je takrat živel na nemškem zasedbenem ozemlju. Izgnati bi morali tiste Slovence, ki so:

1. Nemcem sovražne osebe – izobražene in vplivne, narodnozavedne ljudi,
2. priseljence po letu 1914,
3. obmejno prebivalstvo,

4. tiste, ki se ne bi prijavili v raznarodovalni organizaciji ali jih iz rasnih, političnih ali dedno zdravstvenih razlogov ne bi sprejeli. (Ferenc, 1997: 21–23)

Večino izgnanih Slovencev bi poslali v Srbijo, tiste, ki bi jih rasno ugodno ocenili, pa na ponemčenje v Nemčijo. Za te ljudi so pripravili več zbirnih taborišč – v Mariboru, na Ptuju, v Brestanici in v okolici Ljubljane. Najbolj je izgon prizadel Obsotelje in Posavje, kjer so Nemci skoraj popolnoma izgnali Slovence. Na posestvih izgnanih Slovencev so nacisti naseljevali Nemce, ki bi pomagali pri germanizaciji.

Raznarodovanju so bili podvrženi tudi Slovenci v Prekmurju. Italijani so bili v odnosu do slovenskega prebivalstva sprva manj nasilni, saj so italijanizacijo želeli doseči v daljšem času in na manj okruten način. (Ferenc, 1997: 21–23)

Množične aretacije slovenskega prebivalstva so se začele že 11. aprila 1941 in so potekale vsak dan. (Ferenc, 1968: 174–343) Najprej so aretirali politične nasprotnike, vidne člane jugoslovanskih strank in organizacij, zavedne Slovence, duhovnike in izobražence. V prvem valu, ko so zapirali predvsem moške in neporočene ženske, je bilo izseljenih 7.717 oseb. Ostale družinske člane so pustili doma.

V drugem valu deportacij julija 1941 so izselili 10.200 oseb na Hrvaško. (Terčak, 1962: 9–23) V deportacije so bili zajeti prebivalci Spodnje Štajerske, ki so se preselili na štajersko stran po letu 1914. Tretji val, oktobra 1941, je bil najmnožičnejši, ko je bilo preseljenih 34.000 ljudi iz območja Obsotelja in Posavja. Na posestva Slovencev so naselili kočevske Nemce.

Četrty val bi obsegal ljudi, sprejete v Štajerski hajmatbund oziroma tiste, ki ne bi hoteli vstopiti v nemško organizacijo ali bi jih organizacija sama odklonila. Vsi bi bili odpeljani v Nemčijo. Četrty val izseljevanja Slovencev so začeli Nemci izvajati spomladi 1942, ko so začeli zbirati podatke o partizanskih družinah in družinah ubitih talcev. (Ferenc, 1968: 174–343) Aretacije in izgoni so se nadaljevali vse do konca 2. svetovne vojne. Vse te deportacije so sledile samo enemu cilju, uničiti Osvobodilno fronto, pomiriti okupirano ozemlje in ga priključiti k Nemčiji. (Ferenc, 1968: 174–343)

Druga svetovna vojna je bila najobsežnejši in najdražji oborožen spopad v zgodovini. Potekal je v letih od 1939 do 1945, v njem je sodelovala večina svetovnih držav z več kot 100 milijoni pripadnikov oboroženih sil. Boj je potekal med Francijo, Združenim kraljestvom, Sovjetsko zvezo, Kitajsko in Združenimi državami Amerike proti Nemčiji, Italiji in Japonski oziroma med zavezniki in silami osi. Odvijal se je hkrati po vsem svetu, zahteval je približno 60 milijonov človeških življenj, pri čemer izstopata holokavst ter jedrsko bombardiranje Hirošime in Nagasakija.

Drugo svetovno vojno označujemo kot najbolj krvav spopad v človeški zgodovini. Vsem žrtvam vojne je treba dodati še približno 6 milijonov pobitih v poveljih pobojih v Evropi, ki so prav tako posledica vzroka 2. svetovne vojne. (https://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna, pridobljeno: 25. 2. 2020). Druga svetovna vojna se je končala s kapitulacijo Japonske 2. 9. 1945, uporaba atomske bombe pa je napovedala obdobje hladne vojne.

Leta 1941 se je na slovenskih tleh začela druga svetovna vojna, ki je v Evropi divjala že dve leti. 6. aprila 1941 je bila napadena Kraljevina Jugoslavija, ki je v enajstih dneh kapitulirala. Okupacijski režimi okupatorjev so bili različni. Prvi ukrepi so pokazali, da so vsi načrtovali uničenje slovenskega naroda. V okviru raznarodovalne politike so okupatorji spremenili imena slovenskih krajev, odstranili slovenski jezik iz javne rabe, uničevali slovenske knjige in zaplenili mnoge cerkvene, državne in zasebne nepremičnine ter umetnine. Čeprav so raznarodovalno politiko izvajali vsi okupatorji, so bili najostrejši Nemci. Podpirali so ustanavljanje nemških raznarodovalnih organizacij. S slovenskega ozemlja so množično izseljevali prebivalce ter naseljevali prebivalce nemške narodnosti. (Razpotnik, Snoj, 2005, 94)

Leta 1942 je nacistični režim sklenil dokončno počistiti Štajersko, Koroško in Gorenjsko, od koder so čez noč v Nemčijo preselili 300 najzavednejših slovenskih družin v imenu zloglasnega Hitlerjevega naročila, ko je leta 1941 obiskal Maribor in ukazal, naj naredijo to deželo zopet nemško. Himmlerjeva navodila za genocid nad Slovenci so predvidevala usmrtnitve zlasti moških, v mnogih primerih celih družin, ženske odpeljati v koncentracijska taborišča, otroke pa poslati v posamezne zbirne centre. (Ferenc, 1997: 5–7)

2.2 UKRADENI OTROCI

Ukradeni otroci so posebna skupina najhujših primerov žrtev nacionalsocialističnega (nacističnega) nasilja med drugo svetovno vojno z zasedenih predelov Spodnje Štajerske in delno Gorenjske (Štiglic, 2002, 38). Po besedah Matjaža Kmecla v uvodu knjige Taboriščniki – ukradeni otroci (60-letnica nacističnega genocida): »Nesrečni otroci, mnogi še dojenčki, so se zdeli, zblojeni nacistični pameti uporaben genetski 'material', še posebej tisti, ki so prestali strogo rasno oceno; zamisel, da bi z zgodnjo odtujitvijo in vzgojo otroke svojih smrtnih sovražnikov oblikovali v nekakšno lastno, novo arijsko elito, se jim je kazala še posebej sijajna«. (Kmecl, 2002, 8)

Več kot 600 otrok iz slovenskega območja so nacisti med 2. svetovno vojno odtrgali od staršev in jih odpeljali lačne, žejne in polulane v zbirna taborišča, kjer niso vedeli, kaj se bo zgodilo njim, še manj pa, kje sta njihova mama in oče. Nemški okupator oziroma takrat imenovana skupina nacistov z Adolfom Hitlerjem na čelu si je prizadevala, da bi bila arijska rasa edina prava rasa, zato je državni komisar Heinrich Himmler 25. junija 1942 po navodilih za pomiritev Gorenjske in Spodnje Štajerske določil odvzem otrok osebam, ki so se pregrešile zoper rajh.

Tako so otroke upornikov in talcev zbirali na območjih rajha v taboriščih. Najprej so družine iz celjskega območja zbirali na zbirnem taborišču v današnji I. osnovni šoli Celje, nato so jih odpeljali v prehodno taborišče Frohnleiten v Gradcu in potem naprej v sedem manjših taborišč. Dojenčke in otroke, stare do dveh let, so poslali v domove organizacije Lebensborn. V skladu z nacističnimi rasnimi teorijami naj bi otroci, ki ustrezajo rasnim merilom po uspešni prevzgoji, germanizaciji, zrasli v polnovredne člane nemške narodnostne skupnosti. Germanizacijo ali ponemčevanje po tej zamisli je izvajala organizacija SS v za to posebej urejenih ustanovah. Vir: po ogledu filma Ukradeno otroštvo (Prah, 2009/2010, prvih 10 minut).

2.3 LEBENSBORN

Lebensborn ali Vir življenja je bil eden najbolj skrivnih in zastrašujočih nacističnih projektov, s pomočjo katerih naj bi se izoblikovala čista arijska rasa. 12. decembra 1935 jo je ustvaril Heinrich Himmler, voditelj enot SS. Lebensborn je bila organizacija, ki je skrbela za čistost

arijske rase, pospeševanje rojstev nemških otrok in organizirano ugrabljanje »rasno čistih otrok« drugih narodnosti in njihovo prevzgojo. Nacisti so v okviru programa Lebensborn načrtno v skladu s kriteriji čiste arijske rase (modre oči in svetli lasje) izbirali otroke z arijskimi značilnostmi. Po Himmlerjevi sodbi je bilo treba otroke z zdravim rasnim ozadjem rešiti iz rok staršev, če so bili ti iz političnih ali kakršnih koli drugih razlogov nezaželeni. (Terčak, 1973, 37)

Leta 1942 je bilo izdano Himmlerjevo zaupno Navodilo za izvedbo akcije proti partizanom in drugim banditom na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem. Na podlagi teh navodil so nemški vojaki brez zaslišanja ubijali moške in ženske, požigali vasi in izvajali množične deportacije partizanskih družin in družin ustreljenih talcev. V Celju so v dveh deportacijskih akcijah avgusta 1942 materam nasilno odvzeli okrog 600 otrok. Ti so izhajali pretežno iz partizanskih družin in družin ustreljenih talcev. Njihova usoda je bila različna, vsi pa so bili vključeni v enak postopek. Rasno pregledane so najprej odpeljali v taborišča po rajhu. Po osvoboditvi so za iskanje in skrb za vrnitev ukradenih otrok poleg zavezniških štabov in UNRRE skrbeli tudi oficirji posebne jugoslovanske vojne misije v Parizu, v Sloveniji pa so v ta namen v obmejnih krajih ustanovili posebne repatriacijske baze. (Terčak, 1973, 39–41)

2.4 KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA

Koncentracijska taborišča v Nemčiji in v okupiranih državah v Evropi v času nacizma, med letom 1933 do 1945, so bila namenjena načrtnim izgonom, pobojem in preganjanjem drugače mislečih Judov, Slovanov, Romov in raznih vojnih ujetnikov. Med izvajanjem tiranije so nacisti zgradili delovna in uničevalna taborišča oziroma taborišča smrti, v katerih so izvajali znanstvene poskuse na taboriščnikih, jih izčrpavali s fizičnim delom in na koncu usmrtili. (Razpotnik, Snoj, 2005, 84) Taborišča so bila namenjena strašenju ljudi, odpravljanju odporiških gibanj in uničenju po mnenju nacistov manj vrednih ras, kot so bile judovska, slovanska in romanska rasa. Najbolj zloglasno koncentracijsko taborišče je bilo Auschwitz, ki še danes priča o takratnih dogajanjih, mučenjih in sistematičnem uničenju zapornikov. (Tuš, 2006, 7)

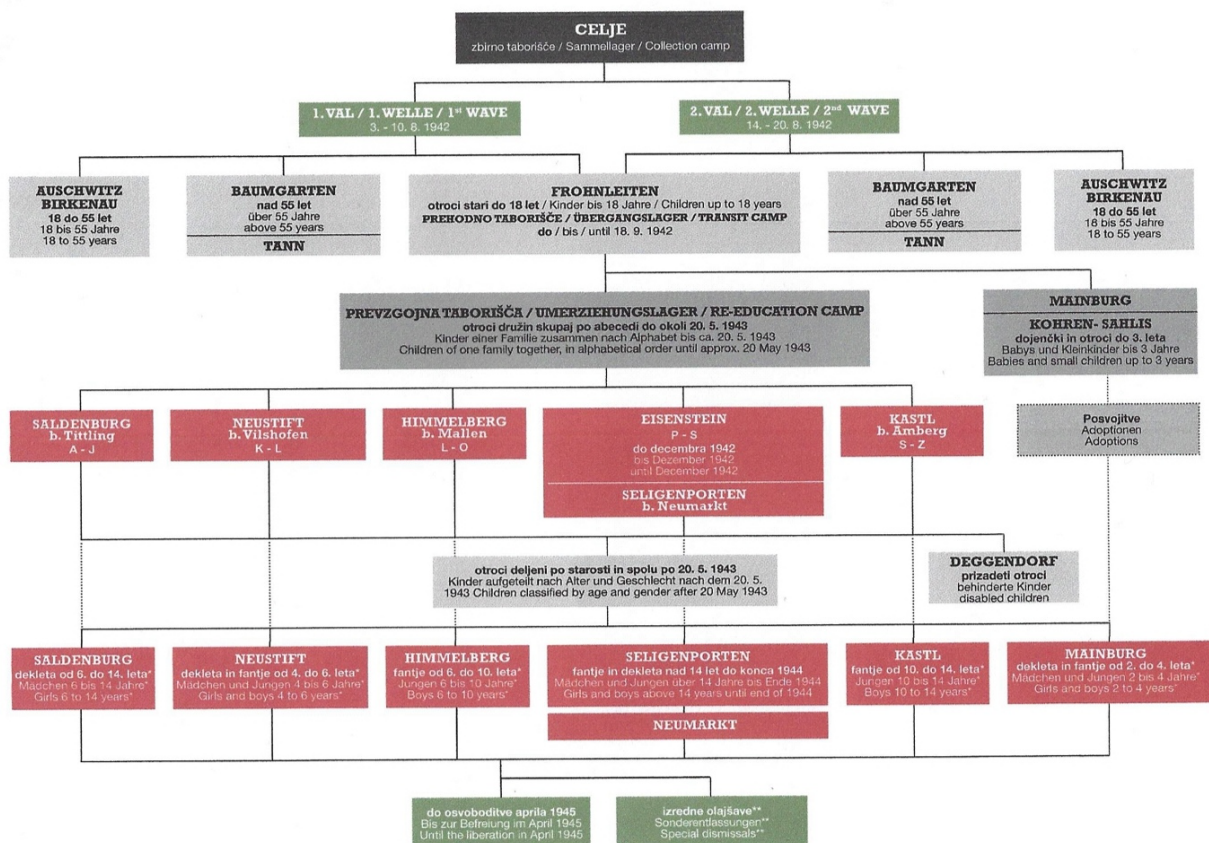
2.5 MLADINSKA TABORIŠČA

V Nemčiji so se mladinska taborišča razlikovala glede na skupino otrok, ki je bila v njih zaprta; ali so bila dekleta, fantje, različne starostne skupine otrok ... Namenjena so bila prevzgoji otrok, ki jih je okupator proti njihovi volji zaprl. Življenje znotraj taborišč je bilo slabo, otroci so bili mnogokrat lačni, zanemarjeni, izčrpani, nad njimi so se izživljali člani organizacije SS. (Tuš, 2006, 28)

<i>TABORIŠČE</i>	<i>SPOL OTROK</i>	<i>STAROST OTROK</i>
Selingenporten	dečki	Starejši od 14 let
Saldenbûrg	dekleta	Od 6 do 14 let
Kastl	dečki	Od 10 do 14 let
Himmelberg	dečki	Od 6 do 10 let
Neústift	dekleta in dečki	4 in 5 let

Tabela 1: Mladinska taborišča

(Završnik, 1998, 23)

Slika 1: Tabela otroških taborišč

Vir: Janez Žmavc, v zloženki muzeja novejšje zgodovine Celje (pridobljeno 28. 2. 2020)

slika 2: Mladinsko taborišče na gradu Saldenbŭrg

Vir: Fotoarhiv Draga Hriberška (pridobljeno: 28. 2. 2020)

slika 3: Deklice v taborišču Saldenbŭrg

Vir: Zloženka Muzeja novejše zgodovine Celje (pridobljeno: 28. 2. 2020)

slika 4: Apel in dvigovanje zastave v taborišču Kastl

Vir: Zloženska Muzeja novejšje zgodovine Celje (pridobljeno: 28. 2. 2020)

2.6 PREŽIVETJE IN VRNITEV

Večina slovenskih ukradenih otrok je v taboriščih ostala do osvoboditve. Iz zbirnih centrov so se z organiziranimi transporti med junijem in oktobrom 1945 vračali v domovino. Iskanje in vračanje otrok, ki so jih posvojile nemške družine, je bilo dolgotrajno, boleče in pogosto neuspešno, saj se je za mnogimi izgubila vsaka sled. Iskanje otrok je bilo medijsko odmevno zaradi zapletov in sodnih procesov, ki so potekali do leta 1957. Številni otroci so ostali sirote brez staršev, a skrb zanje so prevzeli sorodniki. Vsem so vojna in povojne razmere za vselej zanamovale življenja. Kot odrasle osebe so se ukradeni otroci prvič srečali šele leta 1962. (Kregar, 2014, 25–27)

2.7 ZGODBA IVANA PIREČNIKA

V letih po drugi svetovni vojni je po vseh svetovnih časnikih odmevala zgodba Ivana Pirečnika, ukradenega otroka iz Šoštanja.

Ko je bilo Ivanu komaj eno leto, so mu v starem piskru SS-ovci ubil očeta, nato pa le nekaj mesecev kasneje od doma odpeljali njega, njegovo sestro Marico in njegovo mamo Paulo, ki so jih v zbirnem taborišču med sabo ločili. Mamo so odpeljali v Auschwitz, sestra je drugo svetovno vojno preživela pri neki avstrijski družini, Ivančka pa so odpeljali v nemško sirotišnico.

Po koncu vojne sta se mama in sestra vrnili domov, a Ivana ni bilo od nikoder, zato sta ga pričeli iskati in naposled le prišli na sled, da sta ga posvojila nemška zakonca Sirš in da je bilo njegovo ime spremenjeno v Diter Sirš.

Paula je zahtevala, da ji otroka vrnejo, a je nemško sodišče to zavrnilo, zato je pritožbo vložila na sodišče Ameriške vrhovne komisije v Frankfurtu, kjer so prošnjo prav tako zavrnilo, kar je v javnosti sprožilo veliko nezadovoljstvo in številne proteste. Paula je tako vložila zahtevo za obnovitev procesa in tokrat se ji je le nasmehnila sreča. Ivan Pirečnik se je lahko 2. oktobra 1952 po desetih letih končno vrnil nazaj domov, v domovino Jugoslavijo.

Ivan je nato celotno življenje preživel dokaj mirno sam, z mamo in sestro Marico v Šoštanju, a njegova zgodba ne bo in niti ne sme biti nikoli pozabljena. Po njem je posnet tudi kratek film *Razdvojeno srce* in napisana knjiga *Deček z dvema imenoma* (*Razdvojeno srce* - <https://www.youtube.com/watch?v=PGP2sF0DxjA>, pridobljeno 27. 2. 2020).

2.8 DRUŠTVO TABORIŠČNIKOV – UKRADENIH OTROK SLOVENIJE

Preživeli ukradeni otroci so se leta 1962 povezali v Društvo taboriščnikov – ukradenih otrok, ki ga že dolga leta vodi Janez Žmavc. Do osamosvojitve Slovenije so se zaman bojevali za odškodnino, nova država jim je sčasoma le priznala številne pravice, ki so jim olajšale življenje. Za vsak mesec, ki so ga preživeli v taborišču, so dobili odškodnino in priznano pokojninsko dobo, prejemajo tudi nekaj mesečne rente. Višina zneska je odvisna od števila preživetih dni v taboriščih. Država jim je priznala dopolnilno zdravstveno zavarovanje in možnosti koriščenja zdravilišč iz zdravstvenih razlogov, ni pa jim uspelo dobiti odškodnine za gmotno škodo na uničenih in požganih domovih (<https://www.dnevnik.si/1042721278>, pridobljeno: 28. 2. 2020). Člani društva plačujejo članarino, kar pomeni, da so včlanjeni samo tisti, ki si to želijo. Zbirajo se vsako leto na I. osnovni šoli Celje, na kraju, kjer so jih nasilno odtrgali od mater. Na šoli je

urejena spominska soba s fotografijami in dokumenti, sicer pa so njihove zgodbe in pričevanja zbrana v več knjigah in dokumentarnih filmih. Ukradeni otroci veljajo za eno najhuje prizadetih skupin žrtev okupatorjevega nasilja na Slovenskem, njihov primer pa je bil omenjen tudi na sojenju nacističnim vojnim zločincem v Nürnbergu. Po podatkih društva je bilo v vseh posebnih taboriščih v Nemčiji za prevzgojo in ponemčevanje 654 otrok, od dojenčkov do starosti 18 let. (Kregar, 2014, 27–28)

3 EMPIRIČNI DEL

POGOVORI Z INFORMATORJI

3.1 INTERVJUJI

Intervju sva opravili z ukradenimi otroki: gospodom Janezom Deželakom, ki je tudi predsednik taboriščnikov Auschwitza Slovenije, z gospodom Dragom Hriberškom, z gospo Dragico Sedej in gospo Anico Knez.

3.2 INTERVJU Z JANEZOM DEŽELAKOM

- **Pozdravljeni. Koliko ste bili stari, ko ste bili odpeljani in kako je vse skupaj potekalo?**

Odpeljali so me leta 1942, ko sem bil star eno leto. Odpeljali so me skupaj z mojimi tremi brati in očetom, ki so ga nato odpeljali naprej v Auschwitz, mene in moje tri brate pa so odpeljali v Shlis pri Leipzigu, kjer so nas rasno pregledali. Jaz sem bil razglašen za rasno primerne in so me dali v posvojitev nemški materi, vendar sem imel srečo, da je bila moja mati še živa in ni želela podpisati papirjev. Tako sem do konca vojne ostal v mladinskem taborišču.

- **Kako to, da ste imeli kar štiri imena?**

Moje rojstno ime je sicer Ivan, kot so me tudi klicali doma na Vrhu nad Laškim, v Avstriji sem dobil njihovo različico tega imena, ki je Johan, v Nemčiji so me pa klicali z njihovo različico Hans. Po koncu vojne pa sem bil zabeležen z gorenjsko različico imena, torej Janez, in to ime mi je ostalo vse do danes.

- **Kakšni so bili vaši občutki, ko je bila vojna končana?**

Predvsem smo si vsi oddahnili, vendar se sam vsega takrat še nisem dobro zavedal. Ko smo se z brati po končani vojni vrnili v Slovenijo, nisem znal slovensko in mi je bilo takrat zelo težko, saj partizani niso marali nemščine.

- **Kako so ta grozovita dejanja vplivala na vaše nadaljnje življenje?**

Najhujše je prišlo nekaj let po končani vojni, ko sem se zares začel zavedati in sem se spominjal najhujših travm. Sedaj sem star 78 let in živim dokaj normalno življenje, vendar bom posledice teh grozovitih dejanj vedno nosil s seboj. V Auschwitz sem se prvič vrnil leta 1957, sedaj pa se tja vračam skoraj vsako leto. Veste, nekateri obiskujejo pokopališča, jaz pa obiskujem Auschwitz.

- **Kaj menite o poznavanje zgodovine ukradenih otrok današnje mladine?**

Na mlade gledam pozitivno, saj ne morete vedeti nečesa, o čemer ne slišite veliko, zato si vsako leto prizadevam, da odpeljem enega ali dva avtobusa mladih v Auschwitz in jim tako v živo pokažem in pojasnim, kaj se je pravzaprav dogajalo v teh časih.

- **Ali imate morda kakšne slike ali pa knjige iz tistih časov?**

Seveda imam nekaj slik, čeprav veliko manj, kot sem jih imel včasih, pa tudi nekaj knjig, s pomočjo katerih sem to zgodovino razložil tudi svojim otrokom. Na spodnji sliki, ki je bila posneta tik pred vojno, sem bil star eno leto, torej sem najmlajši. V rokah me drži mati, ob meni pa stojita mlajša dva od treh bratov.

- **Zahvaljujeva se vam za pogovor.**

slika 5: Ivan z družino tik pred vojno

Vir: Fotoarhiv Janeza Deželaka (pridobljeno: 20. 1. 2020)

3.3 INTERVJU Z DRAGOM HRIBERŠKOM – FRANČIŠKOM HRIBERŠKOM

- **Koliko ste bili stari, ko ste bili odpeljani? Kako je vse skupaj potekalo?**

Oh, takrat sem bil zelo mlad, star sem bil tri leta in pol. Z družino smo živeli na večji in malo bolj napredni kmetiji v Migojnicah. Bili smo aktivisti in zaradi propagande so ujeli mojega strica in očeta, ki so ju odpeljali v Maribor na ustrelitev. Potem so prišli še po nas – po mojo sestro Dragico in mojo mater Terezijo. Odpeljali so nas v zbirni center na I. osnovni šoli Celje, kjer so nas ločili. Mater so odpeljali v Auschwitz, kjer so jo uporabili za »poizkusnega zajčka«. Spomnim se, kako močno sem takrat jokal zanjo. Mene in mojo štiri leta starejšo sestro pa so odpeljali najprej v Frohnleiten, kjer so naju rasno pregledali.

Mene so označili za rasno primerne in so me hoteli posvojiti, vendar sta me sestra in njena prijateljica rešili. Tako so naju naprej odpeljali v Sladenburg, kjer sva ostala od devet do deset mesecev.

- **Kaj pa doma, v Migojnicah, je kdo še ostal?**

Ja, na srečo je doma ostala najina teta Fanika Zupanc, ki ni pozabila na naju in se je res borila do konca za nas. Pri nemški policiji je poznala nekega Jankoviča, ki je bil neke vrste »dvojni agent«, saj je delal tako za nemško kot za slovensko stran. No, on ji je dal možnost, da nas bo vse izpustil, če pošlje ona svojega sina v nemško vojno in tako je Pepi odšel v nemško vojsko, natančneje na rusko fronto, kjer ga je zadela granata in je bil nato stalno bolan. Tako sta Jankovičeva hči Mija in teta Fanika let 1943 prišli po nas. Tega trenutka se dobro spomnim, saj sem ravno sedel na »kahli«, ko sem ju zagledal in sem jima brez premisleka, še med uriniranjem, skočil v naročje. Na srečo so odpustili tudi mater in pa ravno pravi čas smo še uspeli rešiti tudi očeta, ki je bil ravno pred tem, da ga ustrelijo.

- **Kakšni so bili vaši občutki, ko se je vojna končala?**

Občutki so bili lepi, saj sem prišel nazaj domov v svoje okolje, v svojo domovino. Vendar smo imeli kmetijo, na kateri je bilo veliko dela in glede na to, da je bil Pepi hudo bolan, nam ni mogel pomagati, prav tako kot mati Tereza, na kateri so poizkusi pustil hude posledice, saj je zbolela za kronično boleznijo pljučne mreže. Slabo pa je bilo to, da so po vojni imeli domobranci veliko več pravic kot pa mi, ki smo bili zaprti oziroma izgnani. Zato smo se potem še dolgo borili za rento in smo si jo na koncu tudi priborili.

- **Kako so grozovita dejanja vplivala na vaše življenje?**

Na začetku je bilo težko, saj nas domobranci niso najbolj sprejeli, nato pa sem se vključil v društvo taboriščnikov in ukradenih otrok Slovenije in mi je bilo zares lažje. Na začetku sem se zelo opiral na teto Faniko, ki mi je bila kot druga mama. Ko sem končal osnovno šolo, sem se najprej izšolal za avtomehanika in nato v tem poklicu delal pet let. Ob delu sem kasneje končal še prometno šolo. V življenju sem res imel več poklicev, potem pa sem se po več kot tridesetih letih leta 1992 končno upokojil.

- **Kaj menite o poznavanju zgodovine ukradenih otrok današnjih mladih?**

Ni ustrezno, saj se premalo govori o ukradenih otrocih, o domobrancih in o taboriščnikih. O vseh bi se moralo govoriti več.

- **Ali imate kakšne slike iz tistega časa?**

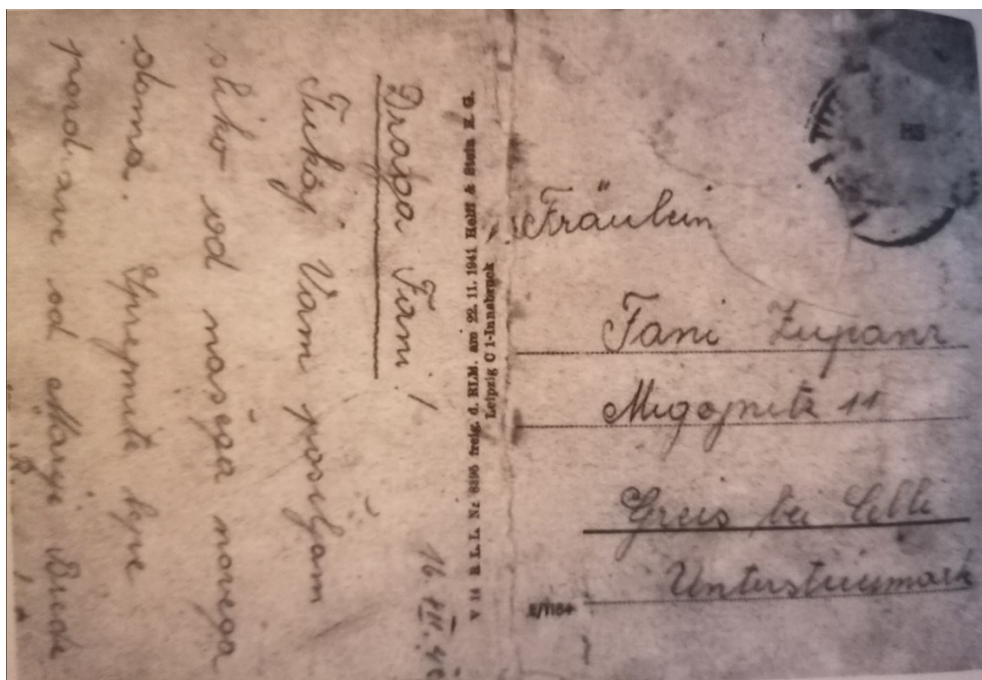
Z ženo sva iskala slike in sva zaenkrat našla tri. Prva slika prikazuje mene in mojo družino pred vojno, na drugi sliki je razglednica, ki jo sestra poslala, seveda pod strogim nadzorom in cenzuro, iz taborišča, na tretji sliki sem pa z malo ožjo družino po vojni.

- **Zahvaljujeva se vam za pogovor.**

slika 6: Drago z družino tik pred vojno

Vir: Fotoarhiv Draga Hriberška (pridobljeno: 28. 2. 2020)

slika 7: Razglednica Dragove sestre iz Saldenburga

Vir: Fotoarhiv Draga Hriberška (pridobljeno: 28. 2. 2020)

slika 8: Drago z družino po vojni

Vir: Fotoarhiv Draga Hriberška (pridobljeno: 28. 2. 2020)

slika 9: Drago Hriberšek danes

Vir: Fotoarhiv Lane Jošovc (pridobljeno: 28. 2. 2020)

3.4 INTERVJU Z DRAGICO SEDEJ – DRAGICO LAPORNIK

Gospa težje govori, zato so bili njeni odgovori krajši, za daljše odgovore pa sva si pomagali s knjigo Andreja Mavrija, kjer so njena podoživljanja lepo opisana.

- **Koliko ste bili stari, ko so vas odpeljali?**

Stara sem bila trinajst let, ko so prišli pome in mojo družino in nas odpeljali najprej v Laško, nato pa v Celje.

- **Kako je bilo?**

Bilo je hudo, zelo hudo.

- **Kakšni so vašo spomini na zbirni center na 1. osnovni šoli?**

Sama sem bila, sestra in mama sta bili v drugem nadstropju, slišala sem streljanje talcev v Starem piskru, med katerimi je bil tudi moj brat Ciril.

- **Kam so vas deportirali?**

V Neustift, tam sem opravljala dela po komandi načelnika in skrbela za mlajše otroke.

- **Kako ste dočakali konec vojne?**

Strašno. Vse je bilo porušeno, pot domov je bila dolga, vendar me je doma čakala sestra Zofka. Domov sta se vrnila tudi oče Vinko in sestra Valčka.

- **Kaj mislite o tem, da mladi premalo vemo o dogodkih med vojno?**

To je grozno. Dogodki so res bili grozni, ravno zato jih ne smemo pozabiti in predvsem naj se ne pozabi na vse žrtve. Spomin nanje moramo ohranjati. Smo pa lahko srečni, da živimo v svobodi, saj svoboda, svoboda je lepa.

- **Zahvaljujeva se vam za pogovor.**

Žal pogovora nisva mogli več nadaljevati, saj je bila gospa preutrujena. Bili sva hvaležni, da sva spoznali to krasno gospo. Ob odhodu nama je namenila topel pogled. Stisk roke je bila zahvala za njene neprecenljive spomine. Sprva sva hoteli pridobiti še nekaj slikovnega gradiva, a samo čustven in topel pogovor je bil zadosten, nič več ni bilo potrebno.

3.5 INTERVJU Z ANICO KNEZ – ANICO GRAČNAR

- **Kako se spominjate dogajanja ob odhodu v tujino?**

Bilo je ob dveh ponoči, ko so prišli s tovornjaki ... In gremo. Odpeljali so vse štiri družine z Vrha, Deželakove, Lapornikove, Jurkoškove in nas. To je bilo izdajstvo, že prej so odpeljali nekaj mladih fantov, ki so delali v OF in ob mučenju je nekdo spregovoril. Bil je »šibek človek«, saj veste, s hinavščino so ga prisili, da je spregovoril in je šlo naprej.

- **Koliko ste bili stari takrat?**

Bila sem stara osem let, živeli smo na Vrhu, tam, kjer je nekoč stala gostilna Riko. Danes je ni več. Imeli smo tudi trgovino, delali smo veliko, nam pa ni manjkalo nič. Bilo nam je lepo, dokler se ni ni zgodila ta grozota. Jaz in brat Jože sva hodila v ljudsko šolo na Šent Lenartu, danes Vrh nad Laškim, sestra Milica je obiskovala srednjo šolo v Celju, Štefka je končala gospodarsko šolo in je delala. Brat Stanko pa je bil v Ljubljani, študirat je šel. Bilo nam je lepo, še posebej, ko je sestra Štefka prišla domov s sinom Jankom. Potem pa se je začelo obdobje groze in solza.

- **Koga so še odpeljali poleg vas?**

O, to je bilo 15. avgusta 1942. Lep dan se je končal, poželi smo vse. Prišli so z »marico« po nas. Odpeljali so očeta Jožeta, mamo, sestro Milico, brata Jožeta, mene in sestro Štefko, ki je samo prišla na obisk s svojim dvomesečnim dojenčkom. Niso hoteli poslušati, ko smo jim razlagali, da je na obisku. Živo se spomnim, kako je oče zaklepal našo domačijo, solze so mu tekale, ključ je dal policistu. Nato so nas odpeljali v Celje, v šolo blizu železnice. Tri dni smo bili tam. Veste, Celjani niso vedeli za to, saj so nas ponoči pripeljali in ponoči odpeljali. Dali so nas v živinske vagone, spredaj, takoj za mašino, so bili starši, nato otroci, deljeni na moške in ženske. Nekje v sredini so bili dojenčki v košarah. Moji sestri so otroka vzeli. Najprej ga je dojila trikrat, potem dvakrat in na koncu samo enkrat na dan. Ko smo se pripeljali do Avstrije, so dali košare z vlaka. Mislim, da je bilo to v Frohleitenu. Moja sestra Štefka je hotel skočiti z vlaka. Veste, kako je to bilo hudo za mamo, ki žal ni preživela Auschwitz, požrl jo je krematorij. Janko se je na srečo vrnil domov. Jaz sem se v Celju zelo prehladila, imela sem pljučnico. Ko smo se taboriščniki dobili prvič na srečanju in sem stopila v razred, so me spomini preplavili ... To je bilo v stari telovadnici, v živo sem videla slamo po tleh in okno nad menoj ... To je bila tragedija. Fante so

dali v druga taborišča, nas dekleta pa v Saldenburg. Iz Passaua smo hodili peš po makadamski cesti. Dvakrat smo bili tam po vojni, prvič leta 1968 nas sploh niso pustili. Leta 1993 pa nas je mladi upravnik sprejel in nam vse razkazal. Hotel je vedeti, kaj se je dogajalo tam. Sestra Milica je govorila nemško in ga je spraševala. To nas je rešilo. Tam ljudje niso bili hudobni, oni SS-ovci pa ja, ti pa zelo. Milica se je javila za delo v kuhinji in mi je tako priskrbela tisti kisel nemški kruh z marmelado. To je bilo zame kot potica. Tako sem počasi prišla k sebi.

- **Kdaj in kako ste prišli iz taborišča?**

Ja, to pa je bilo tako. Oče je imel na Dunaju sošolca, g. Cepuša, ki je bil čevljar in je izdeloval škornje, ki jih je nosil Nemcem in tako rešil sestro Milico z ukano, češ da je zaročenka njegovega sina. To je bil trik. Potem pa je nanese, da je sin padel v vojski in je ona sama živela pri njih. Meni je tudi pomagal ta gospod, zato so me že leta 1943, meseca novembra, poslali v Šent Lenart k teti, to je bila materina sestra. Rade volje so me poslali, ker sem zbolela za tuberkulozo in so me tako poslali domov umret. Bila sem suha, bolehn in teta Matilda in njen mož sta mi dala neko čudno zdravilo – »smodnik, zmešan z mlekom«. Bilo je grenko, a mi je zbil vročino in me rešilo. Brat Janko pa je prišel ob koncu vojne peš domov.

- **Kakšni so vaši spomini na vrnitev?**

Vojna je še kar trajala. Bili smo kmečki otroci in ko sem hodila k maši mimo naše hiše, je na »haustorju« stal nek tuj človek. Glavo sem sklonila in bilo mi je hudo. Po koncu vojne je prišla domov sestra Milica. Sposodila si je denar in počasi odprla trgovino ter gostilno. Postala je gospodarica na kmetiji. Jaz sem šla v Celje in sem živela v Kajuhovem domu. To je bil internat, hodila sem v nižjo gimnazijo. Ostala sem v Celju in danes se imam za Celjanko, imam tudi dve hčeri.

- **Ali hčeri poznata vašo zgodbo?**

Danes jo poznata, a jima dolgo nisem o tem nič govorila, nisem ju hotela obremenjevati. Ko je enkrat imela ena izmed hčera domačo nalogo na to temo, sem ji povedala in je napisala spis.

- **Kaj menite, ali današnja mladina pozna zgodbe o ukradenih otrocih?**

Danes premalo vedo o tem – tako stari kot mladi. Morali bi se v šoli več učiti o tem. Vem pa tudi, da je to včasih zastrašujoče poslušati. Sem pa zelo srečna, da živimo v svobodi.

- **Ali imate morda kakšne slike iz teh časov?**

Seveda, in to zelo veliko. Prva slika prikazuje, kako je moj rodni kraj Šent Lenart (danes se imenuje Vrh nad Laškim) izgledal včasih. Na drugi sliki sva midve s sestro v našem sadovnjaku za hišo. Na tretji sliki pokončno stoji moj brat Jože, na četrti sliki pa je sestra Štefka s svojim sinom Jankom. To so bile vse slike izpred vojne, imam pa še nekaj slik iz povojnega časa. Na peti sliki sem jaz tik za tem, ko sem se vrnila domov leta 1943. Sedim na domači ograji. Šesta slika je pa zame nekaj posebnega, saj me je fotografiral Josip Pelikan.

- **Hvala za pogovor.**

slika 10: Razglednica Vrha nad Laškim pred vojno

Vir: Fotoarhiv Anice Knez (pridobljeno: 8. 2. 2020)

slika 11: Anica s sestro Milico v sadovnjaku za hišo

Vir: Fotoarhiv Anice Knez (pridobljeno: 8. 2. 2020)

slika 12: Brat Jože

Vir: Fotoarhiv Anice Knez (pridobljeno: 8. 2. 2020)

slika 13: Sestra Štefka s sinom Jankom

Vir: Fotoarhiv Anice Knez (pridobljeno: 8. 2. 2020)

slika 14: Anica leta 1943

Vir: Fotoarhiv Anice Knez (pridobljeno: 8. 2. 2020)

slika 15: Portret Anice Knez

Vir: Fotoarhiv Anice Knez (pridobljeno: 8. 2. 2020)

slika 16: Anica Knez danes

Vir: Fotoarhiv Lane Jošovec (pridobljeno 8. 2. 2020)

3.6 INTERVJU Z MARIJO VERBEK – MARIJO OBU

- **Koliko ste bili stari, ko ste bili odpeljani in kako je vse skupaj potekalo?**

Veste jaz se iz otroštva ne spomnim veliko, bolj kar so mi povedali, se pa spomnim da je šel oče maja leta 1942 na orožne vaje, nisem najbolj razumela na čigave orožne vaje, vem pa da so dva dni zatem ob desetih ponoči ponj prišli Nemci, da ga ustrelijo. Mene, mamu, mojega brata, teto in njeno enajstmesečno hči, so pa odpeljali avgusta istega leta po izdaji enega od sosedov. Jaz bila stara štiri leta in pol moj bratec pa tri leta, saj veste jaz sem bila iz Gorenja in pri nas okrog je bilo ogromno izdajalcev

- **Kam so vas nato odpeljali in kakšne spomine imate od tam?**

Najprej so nas odpeljali na Prvo osnovno šolo Celje, kjer smo spali na slamah po razredih in smo lahko cele dneve in noči poslušali jok otrok in njihovih mater, predvsem takrat ko so jih ločili. Spomnim se kako je bilo šele meni hudo, ko sva se z bratcem zjutraj zbudila in mame ni bilo več. Se točno spomnim kako sva z bratcem jokala, ker ni bilo mame in kako je do naju prišla neka paznica, ter nama dala vsakemu en bombon in dejala, da je mama šla samo na stranišče, kar je bila najbolj človeška stvar, ki sem jo doživela v treh letih. Vse ostalo kar sem poslušala je bilo nadiranje in priganjanje, ko so nam govorili »weiter, weiter,...«.

- **V katera taborišča so vas pa potlej naprej odpeljali, ter kje so vas ločili z vašim bratom?**

Nato so nas odpeljali v tako imenovano poljsko taborišče Frohnlaten v Avstriji, kjer so bili postavljeni šotori in so nas začeli sortirati, po starosti in nekatere tudi po spolu. Od tod se najbolj spomnim, dveh fantov z imenom Franček in Tonček, ki sta pobegnala, tako da sta si pod ograjo skopala luknjo. No naslednje taborišče v katero so nas odpeljali je bilo pa Himelberg, kjer sva bila z bratom še skupaj in tukaj naju je obiskal tudi stric. Za tem je pa sledilo taborišče Meinberg, kjer brat ostane, mene pa odpeljejo v Salzburg v šolo, kamor leto za mano pride tudi brat. Tukaj sem izvedela, da mama Auschwitza ni preživela, kar je bilo pa najbolj grozno od vsega. Veste

drugače se ne spomni zelo veliko, se pa spomnim, da so nas garbali, tako da so nas pretepali s palico, če smo govorili slovensko.

- **Kaj pa doma v domačem kraju je še ostal kdo?**

Ja seveda, doma so ostali še stari starši in stric.

- **Kako ste pa prišli domov in kakšni so bili potem občutki, ko je bila vojna končana?**

Mi smo šli domov tri mesece pred koncem vojne, ko je po nas prišla učiteljica iz mojega rodnega kraja, domov smo na to par dni hodili peš in lahko rečem, da smo bili zadnji, ki smo prečkali stari Dravski most preden so ga Partizani raztreli, kar sem videla tudi na lastne oči. No, domov smo pa tako prispeli na velikonočni petek 1945 na moj dom pri štirih lipah, ki morem priznati, da ga na začetku nisem prepoznala. Sami občutki so bili pa neopslijeviti, ko vidiš po treh grozovitih letih dom, seveda je pa bilo vse skupaj še boljše ob koncu same vojne, saj je bilo to res strašno obdobje naše zgodovine.

slika 17: Marija s svojo materjo še pred vojno

vir: Fotoarhiv Marije Verbek (pridobljeno: 3.9.2020)

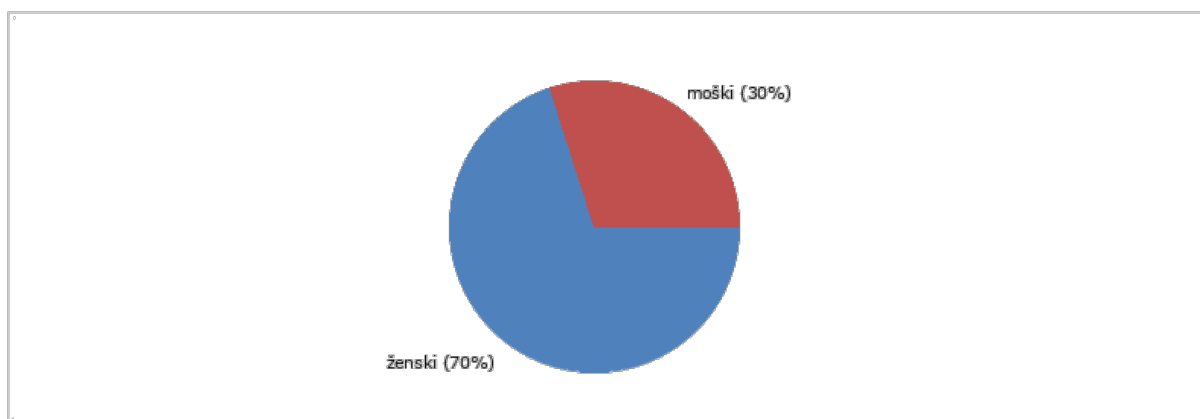
slika 18: Portret Marije pred vojno

vir: Fotoarhiv Marije Verbek (pridobljeno: 3.9.2020)

4 ANALIZA ANKETE

Anketo sva izvedli januarja 2020, v njej je sodelovalo 113 ljudi. Vsebovala je 15 vprašanj.

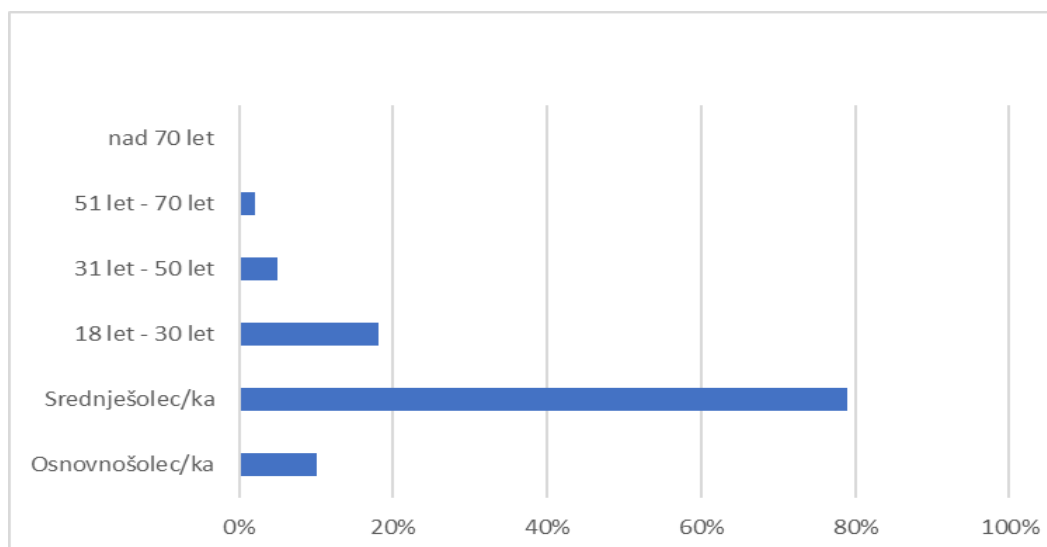
1. vprašanje: Spol

Graf 1

V anketi je sodelovalo 113 anketirancev.

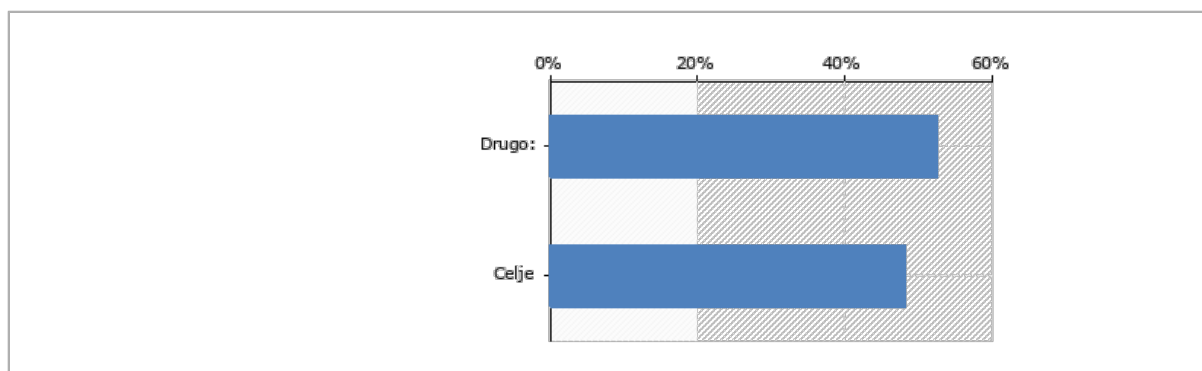
2. vprašanje: Izobrazbena struktura in starost

Graf 2

Največ vprašanih je bilo srednješolcev, 70 % starih med 18 let in 30 let, sledili so osnovnošolci ter starejši nad 70 let.

3. vprašanje: Kraj bivanja

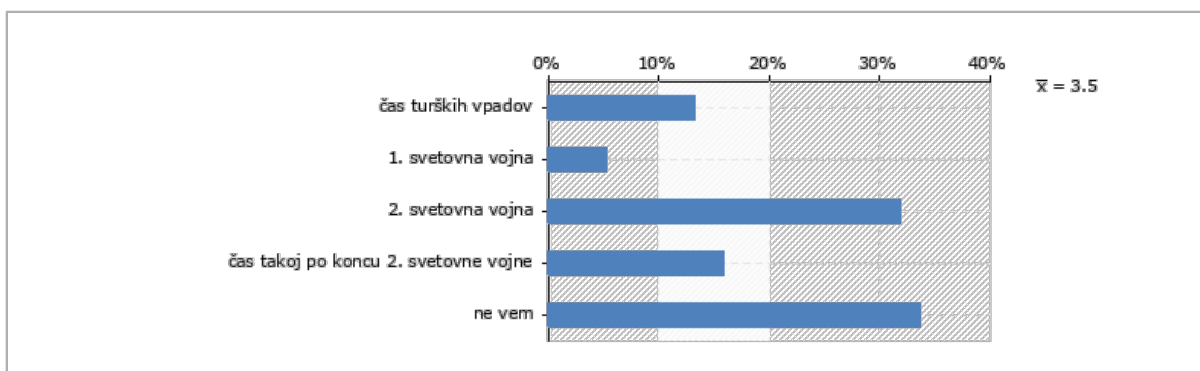
Graf 3

Odgovori so bili zelo različni. Kraji bivanja so bili: Mengeš, Posavje, Šentjur, Rogaška Slatina, Ravne, Hrastnik, Petrovče, Polzela, Laško, Lesično, Vitanje, Štore, Griže, Mozirje, Arclin, Tabor, Sevnica, Poljčane, Dol pri Hrastniku, Rimske Toplice, Ljubljana, Maribor, Brezno, Šoštanj, Ljubno ob Savinji, Žalec, Luče, Prebold. Celjanov je bilo največ.

4. vprašanje: Katero osnovno šolo ste obiskovali?

Obiskovali so: Osnovno šolo Petrovče, Osnovno šolo Vojnik, Osnovno šolo Ljubečna, III. osnovno šolo Celje, Osnovno šolo Polzela, Osnovno šolo Antona Aškerca Rimske Toplice, Osnovno šolo Domžale, Osnovno šolo Blaža Arniča Luče, Osnovno šolo Primoža Trubarja Laško, I. osnovno šolo Celje, II. osnovno šolo Celje, Osnovno šolo Frana Roša, Osnovno šolo Šmarje pri Jelšah in Waldorfsko osnovno šolo Maribor.

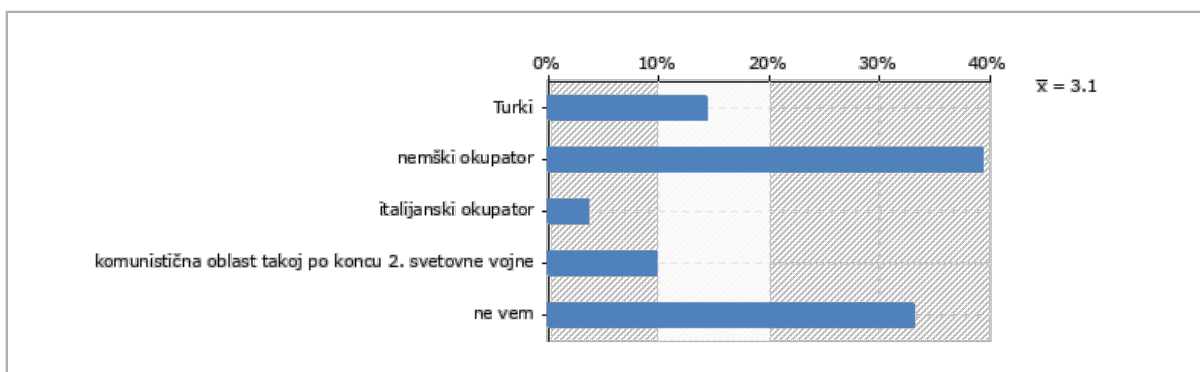
5. vprašanje: Na katero zgodovinsko obdobje se nanaša izraz "ukradeni otroci"?

Graf 4

Na vprašanje je večina odgovorila z odgovorom ne vem.

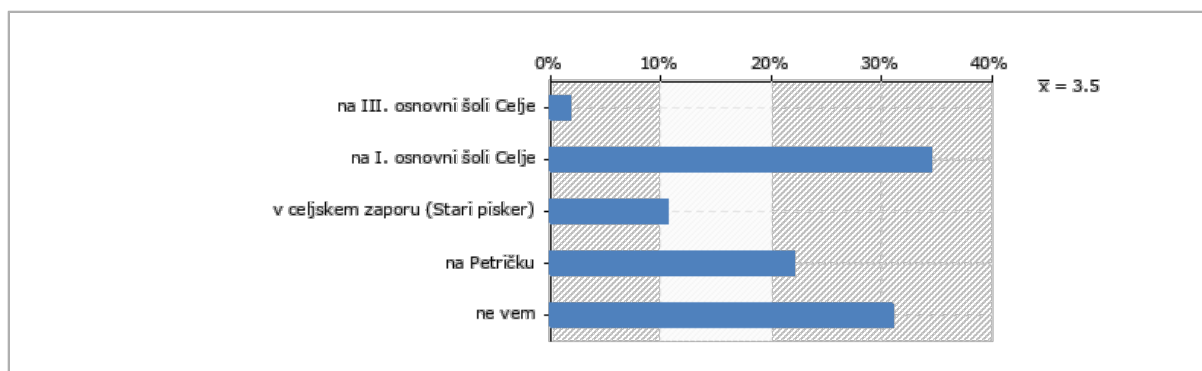
6. vprašanje: Kdo je izvajal to dejanje? Kdo od spodaj naštetih je bil odgovoren za odvzem otrok?

Graf 5

Na vprašanje je 39 % vprašanih odgovorilo pravilno – nemški okupator.

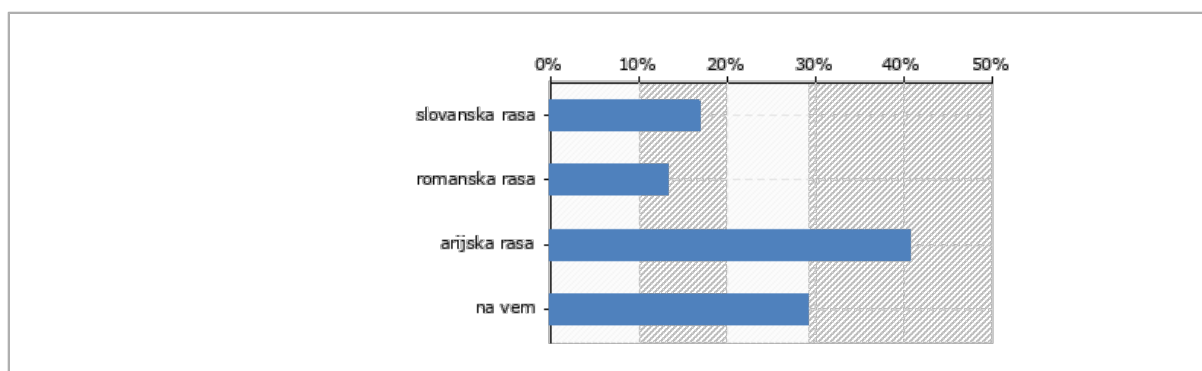
7. vprašanje: Kje je bil zbirni center za ukradene otroke in njihove mame?

Graf 6

Večina vprašanih je vedela, da je bil zbirni center na I. osnovni šoli Celje.

8. vprašanje: Katera rasa je med drugo svetovno vojno veljala za največ vredno?

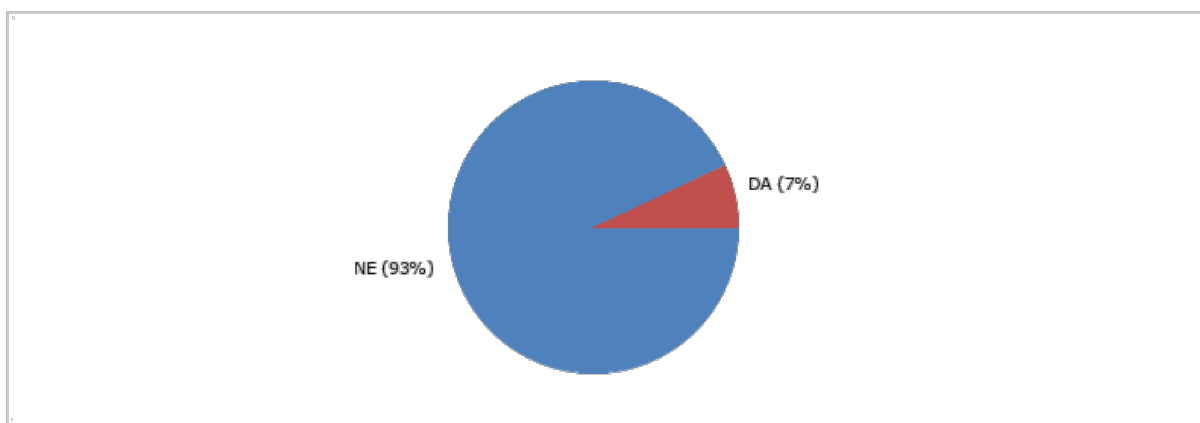
Graf 7

40 % vprašanih je vedelo, da je bila najbolj cenjena arijska rasa.

9. vprašanje: Kje ste slišali za ukradene otroke?

- a) Manj kot 10 % vprašanih je odgovorilo, da v osnovni šoli oziroma da za ukradene otroke še niso slišali, kar sva tudi pričakovali, saj sva tudi sami prvič slišali o ukradenih otrocih v osnovni šoli. Vseeno pa sva menili, da se bo našlo več anketirancev, ki bodo označili katerega izmed drugih navedenih odgovorov (preko medijev (televizija, radio, časopis ...), poznal/a sem ukradenega otroka)

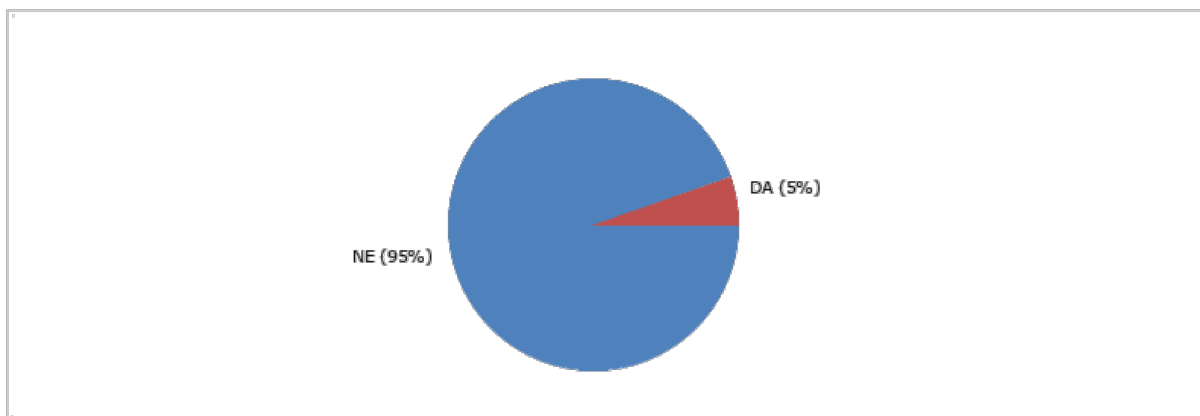
10. vprašanje: Ali ste si že ogledali razstavo o ukradenih otrocih na I. osnovni šoli Celje?

Graf 8

Samo 7% vprašanih si je ogledali razstavo.

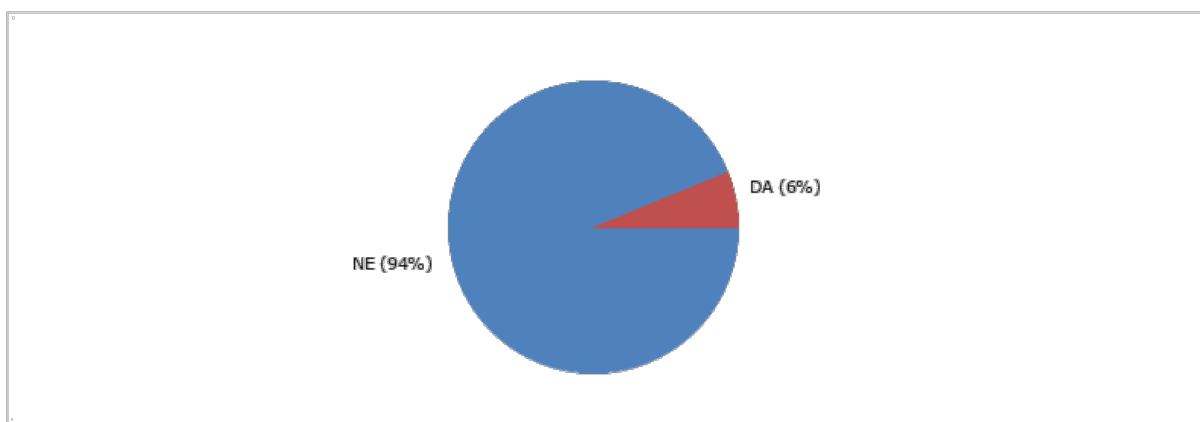
11. vprašanje: Ali ste si ogledali film *Banditkinder – slovenskemu narodu ukradeni otroci*, režiserke Maje Weiss?

Graf 9

Samo 5% vprašanih si je ogledalo film.

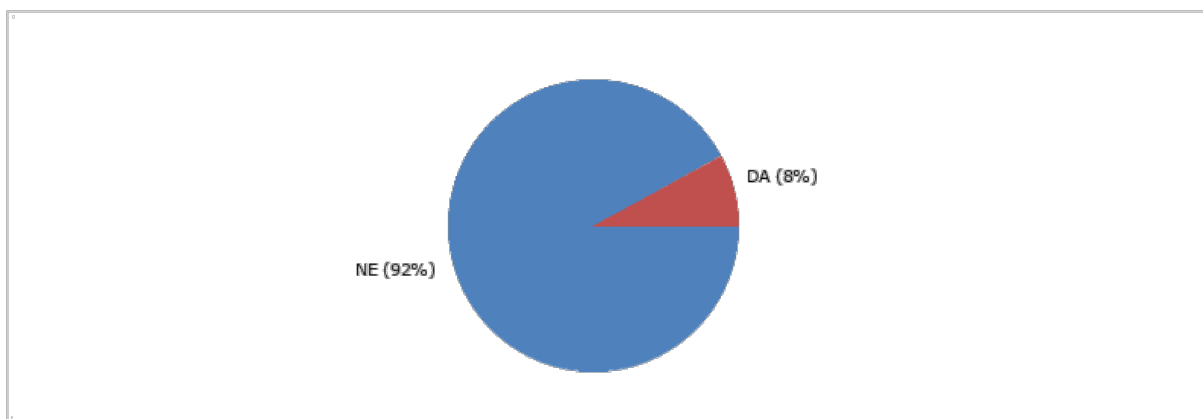
12. vprašanje: Ali imate kakšnega sorodnika, ki je bil ukraden otrok?

Graf 10

6 % vprašanih ima bližnje sorodnike med ukradenimi otroci. Anketiranci so odgovorili z: “Babica, prababica, strica dvojčka “.

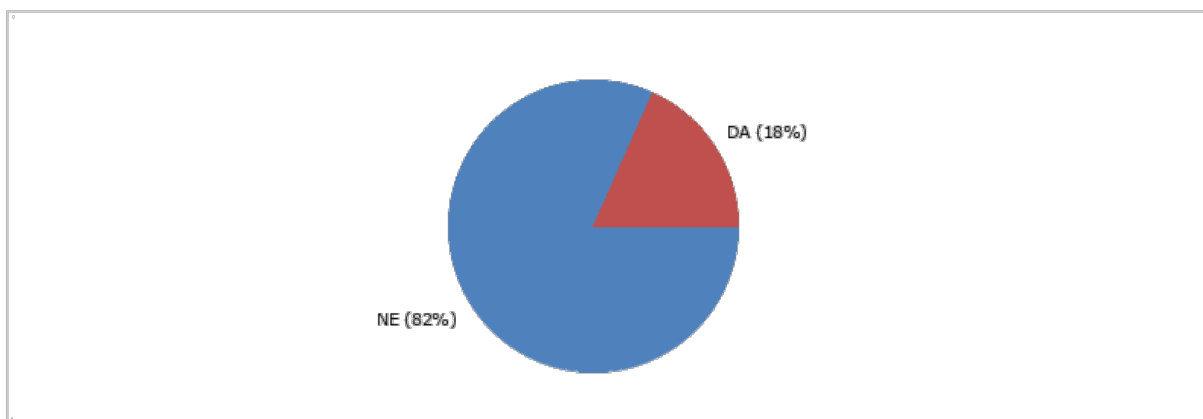
14. vprašanje: Ali poznate zgodbo Ivana Pirečnika, ukradenega otroka iz Šoštanja?

Graf 11

Samo 8 % vprašanih pozna zgodbo.

15. vprašanje: Ali menite, da se v šoli dovolj posvečajo temi ukradenih otrok?

Graf 12

Večina vprašanih meni, da se v šoli premalo pozornosti posveča vprašanju ukradenih otrok.

5 ANALIZA HIPOTEZ

S pomočjo analize anket sva prišli do naslednjih spoznanj:

- **Hipoteza 1:** Večina preživelih ukradenih otrok danes živi normalno življenje, a posledice grozovitih dejanj nosijo s seboj.

Hipotezo potrjujeva.

- **Hipoteza 2:** Večina vprašanih iz Celja pozna zgodovino ukradenih otrok bolje kot anketiranci od drugod.

Hipoteza je ovržena.

- **Hipoteza 3:** V večini OŠ ne posvečajo dovolj pozornosti zgodovini ukradenih otrok.

Hipotezo potrjujeva.

- **Hipoteza 4:** Večina anketirancev ne pozna ukradenih otrok niti njihovih zgodb.

Tudi zadnjo hipotezo potrjujeva.

6 ZAKLJUČEK

Vojne vedno prinašajo izgubo za vpletene strani. V vojnah vedno najbolj trpijo otroci, ki so oropani mladosti, igre, ljubezni, miru, otroštva ... Kar otroci doživljajo v otroštvu, ostane odločilno pri odraslih. Vemo, da je za otroka pomembno, da imajo v času svojega razvoja ob sebi družino, še posebej starše, ki imajo radi otroka takšnega, kot je, z vsemi dobrimi in slabimi lastnostmi. Največja sreča otrok je spoznanje, da je ljubljen. Ljubezni matere in očeta ne more nihče nadomestiti. Ločitev od staršev otroku pusti psihične posledice, ki ostanejo globoko v zavesti in vplivajo na nadaljnji razvoj in življenje.

V nalogi sva predstavili skupino otrok, taboriščnikov – ukradenih otrok. Ukradeni otroci so bili v času druge svetovne vojne največje žrtve nemškega okupatorja. Nasilje, ki so ga bili deležni, lahko označimo za vojni zločin in zločin proti človeštvu.

Otroke so rasno pregledali, jih razvrstili v skupine glede na to, ali so ustrezali predpisanim normativom germanske rase. Pozitivni rasni pregled je pomenil zanesljivo ločitev otrok od staršev in zagotovo usmrtitev staršev. Nacisti so si zagotovili veliko število otrok – sirot, ki so jih lahko ponemčili in jih dajali v posvojitve nemškim družinam.

Otroke, ki niso prestali rasnega pregleda, so zaprli v mladinska taborišča za prevzgojo, kjer so živeli v slabih okoliščinah, brez primerne hrane, obleke, šolanja, morali so delati, posamezni nacisti so se nad njimi izživljali fizično, psihično ali pa celo izvajali medicinske poskuse ... Nastala je skupina okoli 600 ukradenih otrok, ki je bila izjema v Evropi. Pomembno je, da so podobno ravnanje s civilnim prebivalstvom in z otroki nacisti izvajali ne samo nad Slovenci, ampak tudi drugimi evropskimi narodi. Poznani so primeri iz Dachaua, Auschwitza in od drugod.

Zločini, ki so jih nacisti izvajali v Celju, so skoraj nepoznani. Podobno usodo kot slovenski ukradeni otroci so doživeli otroci Poljakov. Zanimivo, Himmler je želel slovenske otroke spremeniti v sodobne janičarje, kar pa mu zaradi narodnostne zavesti slovenskih otrok, ni uspelo.

Po prihodu domov, po osvoboditvi, so bili vrnjeni otroci, ki so v vojni izgubili oba starša, prisiljeni hitro odrasti. Starejši otroci so morali poskrbeti za mlajše, pričeli so čim prej delati. Otroci povratniki so bili prikrajšani za starševsko ljubezen, brezskrbno otroštvo, šolanje, svobodno otroštvo ...

Kljub mednarodnopravnim aktom, v katerih je zapisano, da država mora takšnim otrokom pomagati, taboriščniki – ukradeni otroci niso prejeli nobenih ugodnosti od države. Po večletnem naporu za priznanje statusa vojnih žrtev jim je država pravice uzakonila šele sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja.

Danes so ukradeni otroci dedki in babice, stari osemdeset let in več. Spomini na otroštvo so še vedno boleči, nekateri z zadržkom pripovedujejo zgodbe iz otroštva.

7 VIRI IN LITERATURA

SPLETNI VIRI

1. Druga svetovna vojna (elektronski vir). (Pridobljeno 25. 2. 2020). Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Druga_svetovna_vojna.
2. Film Razdvojeno srce (elektronski vir). (Pridobljeno 28. 2. 2020). Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=PGP2sF0DxjA>.

LITERATURA

HRIBAR, Drago, OROŽIM, Jože, ŠTIGLIC, Janez, 2002, Taboriščniki – ukradeni otroci, 60-letnica nacističnega genocida, Delo tiskarna, d. d., Celje.

KREGAR, Tone, 2014, Ukradeni otroci, zloženska, Muzej novejša zgodovine Celje.

PRAH, Igor, 2009/2010, Ukradeni otroštvo, TV Slovenija.

RAZPOTNIK, Jelka, SNOJ, Damjan, 2005, Raziskujem preteklost 9, učbenik za zgodovino za 9. razred osnovne šole, Založba Rokus, d. o. o., Ljubljana.

TERČAK, Stane, 1973, Ukradeni otroci, Zavod Borec, Tiskarna ČGP DELO, Ljubljana.

TUŠ, Nina, 2006, Ukradeni otroci, diplomska naloga, Ljubljana.

ZAVRŠNIK Stanislava, 1998, Preveč je bilo solza, Napisane usode »UKRADENIH OTROK« iz časa okupacije naše domovine v letih 1941–1945, NLB d. d. Kamnik.

INFORMATORJI

Janez DEŽELAK, Spodnja Sevnica 16 c, Medvode

Drago HRIBERŠEK, Migojnice 13 a, Petrovče

Anica KNEZ, Petrovče 138, Petrovče

Dragica SEDEJ, Stanetova 21, Celje

Marija VRBEK, Gavce 52, Šmartno ob Paki

8 PRILOGA

8.1 ANKETNI VPRAŠALNIK:

1. vprašanje: Spol

- a) Moški.
- b) Ženski.

2. vprašanje: Starost

- a) Osnovnošolec/ka.
- b) Srednješolec/ka.
- c) 18 let–30 let.
- d) 31 let –50 let.
- e) 51 let–70 let.
- f) Nad 70 let.

3. vprašanje: Kraj bivanja

- a) Celje.
- b) Drugo.

4. vprašanje: Katero osnovno šolo ste obiskovali?

Navedite:

5. vprašanje: Na katero zgodovinsko obdobje se nanaša izraz "ukradeni otroci"?

- a) Čas turških vpadov.
- b) 1. svetovno vojno.
- c) 2. svetovno vojno.
- č) Čas takoj po koncu 2. svetovne vojne.
- d) Ne vem.

6. vprašanje: Kdo je izvajal to dejanje? Kdo od spodaj naštetih je bil odgovoren za odvzem otrok?

- a) Turki.
- b) Nemški okupator.
- c) Italijanski okupator.
- č) Komunistična oblast takoj po koncu 2. svetovne vojne.
- d) Ne vem.

7. vprašanje: Kje je bil zbirni center za ukradene otroke in njihove mame?

- a) Na III. osnovni šoli Celje.
- b) Na I. osnovni šoli Celje.
- c) V celjskem zaporu (Stari pisker).
- č) Na Petričku.

d) Ne vem.

8. vprašanje: Katera rasa je med drugo svetovno vojno veljala za največ vredno?

a) Slovanska rasa.

b) Romanska rasa.

c) Arijska rasa.

č) Ne vem.

9. vprašanje: Kje ste slišali za ukradene otroke?

a) V šoli.

b) Preko medijev (televizija, radio, časopis ...).

c) Poznal/a sem ukradenega otroka.

č) Nisem še slišal/a zanje.

10. vprašanje: Ali ste si že ogledali razstavo o ukradenih otrocih na I. osnovni šoli Celje?

a) Da.

b) Ne.

11. vprašanje: Ali ste si ogledali film Banditkinder – slovenskemu narodu ukradeni otroci, režiserke Maje Weiss?

a) Da.

b) Ne.

12. vprašanje: Ali imate kakšnega sorodnika, ki je bil ukraden otrok?

a) Da.

b) Ne.

13. vprašanje:

Če ste pri prejšnjem vprašanju obkrožili DA, v okvirček zapišite kdo (npr. dedek, babica, stric ...) izmed sorodnikov je bil ukraden otrok?

14. vprašanje: Ali poznate zgodbo Ivana Pirečnika, ukradenega otroka iz Šoštanja?

a) Da.

b) Ne.

IZJAVA

Mentor/-ica mag. Helena Mešnjak v skladu z 20. členom Pravilnika o organizaciji mladinske raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje, zagotavljam, da je v raziskovalni nalogi z naslovom NAJ SE NE POZABI ... katere avtor/-ica je LANA JOŠOVČ in ARDITA JASHARI:

- besedilo v tiskani in elektronski obliki istovetno,
- pri raziskovanju uporabljeno gradivo navedeno v seznamu uporabljene literature,
- da je za objavo fotografij v nalogi pridobljeno avtorjevo dovoljenje in je hranjeno v šolskem arhivu,
- da sme Osrednja knjižnica Celje objaviti raziskovalno nalogo v polnem besedilu na knjižničnih portalih z navedbo, da je raziskovalna naloga nastala v okviru projekta Mladi za Celje,
- da je raziskovalno nalogo dovoljeno uporabiti za izobraževalne in raziskovalne namene s povzemanjem misli, idej, konceptov oziroma besedil iz naloge ob upoštevanju avtorstva in korektnem citiranju,
- da smo seznanjeni z razpisni pogoji projekta Mladi za Celje.

Celje, 14. 05. 2021

žig šole

Podpis mentorja

Podpis odgovorne osebe

*

POJASNILO

V skladu z 20. členom Pravilnika raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje je potrebno podpisano izjavo mentorja (-ice) in odgovorne osebe šole vključiti v izvod za knjižnico, dovoljenje za objavo avtorja (-ice) fotografskega gradiva, katerega ni avtor (-ica) raziskovalne naloge, pa hrani šola v svojem arhivu.